

PREDUZETNIČKI RESURSI FINANSIRANJA PREDUZEĆA I REVIZIJA POSLOVANJA

Ecc Slavica Kačarević

Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti – CESNA B, Visoka škola za ekonomiju i upravu, Beograd

Apstrakt: Cilj rada je naučno sagledavanje resursa kao izvora finansiranja preduzeća neophodnih za optimalno funkcionisanje u posmatranom ambijentu. Preduzetnički menadžment mora adekvatno upravljati korporativnom strukturom i sredstvima za realizaciju biznis strategija. Motiv istraživanja je razmatranje temeljnih postulata u svrši obezbeđivanja konkurentne prednosti na domaćem i međunarodnom tržištu. Pored tradicionalnih modela finansiranja, rezultira da su naročito u upotrebi hartije od vrednosti i lizing. Društveni značaj ogleda se u reprezentativnom angažmanu finansijskih resursa u kontekstu razvoja preduzeća i prosperiteta šire zajednice. To se manifestuje pozitivnim numeričkim indikatorima, koji se utvrđuju i verifikuju revizijom poslovanja od strane ovlašćenih institucija.

Ključne reči: *preduzetništvo, finansijski resursi, kompanija, kredit, hartije od vrednosti, lizing, revizija poslovanja*

ENTREPRENEURIAL COMPANY FINANCING RESOURCES AND BUSINESS AUDIT

Abstract: The aim of this paper is to scientifically consider the resources as a source of financing for companies necessary for optimal functioning in the observed environment. Entrepreneurial management must adequately manage the corporate structure and resources for the implementation of business strategies. The motive of the research is to consider the basic postulates in order to provide a competitive advantage in the domestic and international markets. In addition to traditional financing models, it results in the use of securities and leasing in particular. The social significance is reflected in the representative engagement of financial resources in the context of enterprise development and the prosperity of the wider community. This is manifested by positive numerical indicators, which are determined and verified by auditing the business by authorized institutions.

Keywords: *entrepreneurship, financing resources, company, credit, securities, leasing, business audit*

Uvod

Savremeni kontekst funkcionisanja preduzeća opterećen je konglomeratom različitih izazova i rizika. Pored unutrašnjih protivrečnosti permanentno su prisutni i retrogradni spoljni uticaji. Esencijalni značaj ima obezbeđenje održivog stabilnog bitisanja u datom konfliktnom okruženju. Prvorazrednu ulogu ovde zauzima adekvatno finansijsko poslovanje, kao rezultat optimalnog angažmana odgovornih lica u korišćenju resursa finansiranja.

Menadžment preduzeća je kontinuirani preduzetnički proces usmeravanja resursa i aktivnosti u pravcu realizacije postavljenih ciljeva preduzeća. Projektovani ciljevi i zadaci označavaju

svojevrzne orijentire u usvojenoj strategiji, pri čemu prioritetni cilj preduzeća predstavlja maksimizacija njegove vrednosti.

Maksimizacija vrednosti preduzeća podrazumeva da menadžeri donose i implementiraju samo one odluke koje povećavaju finansijsku snagu, preduzetnu moć i konkurentnost preduzeća. Vrednost predstavlja univerzalni kriterijum za ocenu svega onog što preduzeće čini ili namerava da čini. Strategije, biznis planovi, projekti i druge odluke dele se na uspešne i neuspešne, prihvatljive ili neprihvatljive, u zavisnosti od toga da li stvaraju vrednost ili ne. Pretpostavka stvaranja vrednosti je konkurentna prednost. Konkurentna prednost ostvaruje se na putem biznisa, gde je zadatak korporativnog vrha da konkurentsku prednost svojih delatnosti prevede u vrednost za vlasnike poslovnih subjekata.

Svaka poslovna odluka u preduzeću ima određene finansijske implikacije s obzirom na to da njihova realizacija zahteva odgovarajuće resurse i vreme. Primarna nadležnost i odgovornost finansijskih menadžera je prikupljanje neophodnih finansijskih sredstava za poslovanje preduzeća i upravljanje strukturom finansiranja. Optimalna struktura finansiranja predstavlja kombinaciju duga i sopstvenog kapitala, pri kojoj se ostvaruje maksimalna vrednost preduzeća.

1. Resursi i izvori finansiranja preduzeća

Na finansijski položaj preduzeća utiču mnogobrojni faktori. Ovi faktori mogu biti međusobno kontradiktorni, pa se može dogoditi situacija otežanog sagledavanja položaja preduzeća. Da se ovo ne bi desilo, položaj preduzeća se upoređuje kroz vremensku i prostornu dimenziju. Vremenska dimenzija se ogleda u dinamici praćenja razvoja finansijskog položaja preduzeća. Prostorno dimenzija se sagledava kroz odnos finansijskog položaja posmatranog preduzeća i njegove konkurencije, što daje osnovu za zaključak o opstanku, rastu i razvoju. (Krasulja, Ivanišević, 2000)

Treba napomenuti da se mora voditi računa o izboru reprezentativnog preduzeća ili pak grupi preduzeća koje se posmatra. Ovo se radi u cilju da bi se izbeglo donošenje pogrešnog zaključka. Ocena finansijskog položaja preduzeća se sagleda kroz analizu finansijske ravnoteže, analizi zaduženosti, analizi reproduktivne sposobnosti i analizi mogućnosti održavanja realne vrednosti sopstvenog kapitala u uslovima inflacije. Finansijski položaj se može kvalifikovati kao dobar, prihvatljiv i loš.

Dobar finansijski položaj preduzeća podrazumeva da finansijska ravnoteža obezbeđuje likvidnost na dugi rok i da finansijska struktura garantuje nezavisnost preduzeća u vođenju poslovne politike, a da se istovremeno pruža sigurnost poveriocima u obezbeđivanju finansiranja dela proširene reprodukcije iz sopstvenih izvora finansiranja. Prihvatljiv finansijski položaj preduzeća predstavlja jednakost između dugoročnih vezanih sredstava i kvaliteta izvora, čime se obezbeđuje likvidnost. (Krasulja, 2000) Međutim ovim se ne garantuje sigurnost jer nedostaje likvidna rezerva. Privatljiv finansijski položaj imaju ona preduzeća koja mogu iz sopstvenih izvora da finansiraju samo prostu reprodukciju. Loš finansijski položaj preduzeća ima izvoriste u narušenoj finansijskoj ravnoteži koja ne obezbeđuje likvidnost na dug rok, lošoj strukturi kapitala i nemogućnosti da se finansira reprodukcija iz sopstvenih izvora finansiranja.

U uslovima kada dolazi do nestabilnosti privrede javlja se inflacija koja može da izmakne normalnoj kontroli i svakako utiče na poslovanje preduzeća. U ovakvim okolnostima mora se voditi računa o realnoj vrednosti kapitala tj. da ne dođe do obezvređivanja vrednosti preduzeća. Očuvanje realne vrednosti sopstvenog kapitala i obezbeđivanje sredstava za finansiranje reprodukcije iz sopstvenih izvora predstavlja preduslov za opstanak preduzeća. Treba napomenuti da održavanje zadovoljavajuće pasive sa aspekta vlasništva nije dovoljno za dugoročno održavanje finansijskog položaja. (Krasulja, 2000)

U početnim fazama rasta, većina preduzeća se oslanja na sopstvene izvore finansiranja. U kasnijim fazama životnog ciklusa potrebe za kapitalom prevazilaze interne mogućnosti vlasnika, i on tada mora da razmotri korišćenje eksternih izvora finansiranja kako bi obezbedio sredstva za neophodne investicije i razvoj proizvodnje i poslovanja. Finansiranje iz eksternih izvora posebno je problematično za start-up i veoma mlada preduzeća koja nemaju istoriju poslovanja i nedostaju im sredstva obezbeđenja, kao i za inovativna preduzeća čiji poslovni poduhvati su veoma rizični. (Kačarević, Antonović, Bogdanović, 2021)

Proizvodna preduzeća najčešće koriste kombinaciju više različitih izvora finansiranja, vodeći pri tom uvek računa o odnosu između sopstvenog i pozajmljenog kapitala. Dostupnost različitih izvora finansiranja se menja tokom životnog ciklusa proizvodnih preduzeća u zavisnosti od faze rasta, ciljeva i potencijala rasta, sektora u kojem preduzeće posluje i odnosa menadžmenta prema riziku. U nastojanju da potrebna finansijska sredstva obezbede iz najpovoljnijih izvora, preduzeća se tokom čitavog životnog veka suočavaju sa dilemom:

- vlasnički kapital,
- zaduživanje. (Kuč, 2017)

Imajući u vidu brojne prednosti i nedostatke obe alternative, optimalna struktura finansiranja u velikoj meri je determinisana ciljevima rasta i razvoja svakog preduzeća.

Finansiranje je značajan faktor koji determiniše opstanak i rast preduzeća. Osnivanje preduzeća, širenje poslovnih aktivnosti, razvoj novih proizvoda i investicije u postrojenja, opremu i ljudske resurse direktno je uslovljeno mogućnošću preduzeća da zadovolji potrebe za kapitalom. Mala preduzeća, po pravilu, osniva pojedinac ili grupa od nekoliko ljudi koji imaju preduzetničku ideju, raspolazu sopstvenim sredstvima i imaju finansijsku pomoć porodice ili prijatelja u zamenu za učešće u preduzeću.

Ukoliko je preduzeće uspešno vrlo brzo će se javiti potreba za širenjem biznisa i inovacijama. Tada nastupaju problemi iz razloga što je obezbeđivanje finansijskih sredstava teško. Preduzeća se obično suočavaju sa ograničenom pristupom povoljnim izvorima finansiranja i na tržištu novca i na tržištu kapitala, i to posebno u pogledu uslova i cene njihovog korišćenja. Otežano finansiranje je najveća prepreka rastu i razvoju preduzeća. (Kačarević, 2012)

Na početku životnog veka proizvodnih preduzeća mali je broj raspoloživih izvora finansiranja. Usled ograničenosti pouzdanih podataka o finansijskim i drugim karakteristikama poslovnog poduhvata, privlačenje eksternih finansijera je otežano. Istovremeno, kreditna sposobnost mladih preduzeća je izrazito slaba. Kako preduzeće postaje veće i starije, dolazi do diverzifikacije dostupnih izvora finansiranja. U ranim fazama, preduzeće se u najvećoj meri oslanja na sopstvena sredstva i pozajmice od prijatelja i porodice. Svaki izvor finansiranja nosi

specifičan rizik koji se može posmatrati iz perspektive preduzeća i perspektive finansijera. Iz perspektive preduzeća, dug predstavlja jeftiniji ali rizičniji izvor finansiranja od sopstvenog kapitala, jer nosi fiksnu obavezu koja mora biti blagovremeno izmirena.

Poslovanje preduzeća se najčešće finansira kombinacijom sopstvenih i pozajmljenih izvora. Tipična struktura kapitala preduzeća iz razvijenih tržišnih privreda sastoji se od običnih i prioritetnih akcija, dugovnih hartija od vrednosti i hibridnih finansijskih instrumenata. Po pravilu, dugoročni dug namenjen je finansiranju stalne i trajne obrtne imovine, dok se kratkoročni dug koristi za finansiranja privremenih i povremenih potreba preduzeća za obrtnim sredstvima. Naravno, u poslovnoj praksi to nije uvek slučaj.

Sopstveni kapital predstavlja kapital vlasnika preduzeća usled čega se naziva još i vlasničkim kapitalom. Reč je o ulaganju vlasnika koje se, u zavisnosti od pravne forme, iskazuje u formi uloga, udela ili akcija. U zavisnosti od toga kako se do njega dolazi, sopstveni kapital može biti interne ili eksterne prirode. Vlasništvo nad preduzećem nosi pravo na prinos koji se isplaćuje tek pošto se izmire zahtevi svih ostalih potražioca, odnosno kada se pokriju troškovi poslovanja, izmire obaveze prema kreditorima i državi. To je razlog zbog čega se vlasnici nazivaju rezidualnim potražiocima. (Kuč, 2017)

Vlasnici akcionarskog preduzeća ostvaruju prinos u obliku dividende ili kapitalnog dobitka, naravno, u godinama uspešnog poslovanja, kada postoji pozitivan finansijski rezultat i kada raste cena akcija na tržištu. Nakon inicijalnog ulaganja i formiranja osnivačkog kapitala, visina sopstvenog kapitala povećava se pod uticajem ostvarenih poslovnih uspeha i dodatnih ulaganja kapitala, odnosno smanjuje sa ostvarenim gubicima i povlačenjem uloženog kapitala.

Akcijski kapital iskazuje se po nominalnoj vrednosti. U slučaju kada se prodaja akcija izvrši po ceni koja je iznad nominalne, ostvarena razlika, poznata kao emisiona premija, evidentira se na posebnom računu Naknadno uplaćeni kapital.

Rezerve predstavljaju izdvajanja iz dobitka koja su u funkciji zaštite osnovnog kapitala, jačanja strukture finansiranja i opšte sigurnosti preduzeća. Rezerve, kao sastavna komponenta sopstvenog kapitala, treba da amortizuju uticaje faktora rizika. Neraspodeljeni dobitak je deo ostvarenog disponibilnog dobitka koji nije distribuiran vlasnicima, već zadržan u preduzeću kao interni izvor finansiranja.

Procena performansi preduzeća zasniva se na upotrebi neto vrednosti sopstvenog kapitala, koja se dobija kada se ukupna vrednost pomenutih činilaca sopstvenog kapitala umanjuje za neuplaćeni upisani kapital, ostvarene gubitke i otkupljene sopstvene akcije. Polazeći od bilansne jednakosti, neto vrednost sopstvenog kapitala jednaka je razlici vrednosti ukupne imovine i ukupnih obaveza.

Dug predstavlja kapital kreditora, odnosno lica koja novac privremeno investiraju u preduzeće pod jasno definisanim uslovima, bez prava vlasništva nad istim. Postoje različiti oblici duga, od tradicionalnih bankarskih kredita i obveznica, do kompleksnih dugovnih hartija od vrednosti dostupnih na razvijenim tržištima kapitala. Bez obzira na to o kojoj vrsti duga je reč, po pravilu, reč je o ugovoru kojim se dužnik obavezuje da kreditoru isplati glavnicu duga i pripadajuće kamate u definisanom vremenskom periodu.

Dug nosi prinos u vidu kamate koji mora biti isplaćen u skladu sa definisanim uslovima. Kašnjenje ili nemogućnost izmirenja obaveza po osnovu duga mogu uzrokovati ozbiljne finansijske probleme i, u krajnjem slučaju, bankrotstvo. Osnovne prednosti duga u odnosu na emisiju sopstvenog kapitala su:

- brzina kojom se mogu pribaviti sredstva,
- fleksibilnost u smislu mogućnosti izmena uslova finansiranja duga,
- niži troškovi emisije duga. (Kuč, 2017)

Percepcija rizika je sasvim drugačija iz perspektive finansijera. Dug predstavlja manje rizičan oblik kapitala s obzirom na to da svojim vlasnicima obezbeđuje unapred definisane prinose, prioritet u izmirenju kao i sigurnost na osnovu kolaterala koji služi kao sredstvo obezbeđenja njihovih potraživanja. Očekivani prinos finansijera je korelisan sa nivoom rizika koji snose. Kako su vlasnici preduzeća izloženi najvećem riziku, očekivani prinos vlasnika preduzeća (cena sopstvenog kapitala), veći je od očekivanog prinosa kreditora (cene duga). (Kuč, 2017)

Društva kapitala odgovaraju za preuzete obaveze do visine uloženog kapitala. Što je veći ulog vlasnika, utoliko je manji rizik kreditora, s obzirom na to da je veća garantna supstanca u slučaju nesolventnosti preduzeća. Postoji veliki broj alternativa zaduživanja preduzeća. Varijetet raspoloživog duga vremenom se povećavao, kako bi se odgovorilo i na najspecifičnije finansijske potrebe savremenog preduzeća.

Kredit predstavlja ustupanje određenog iznosa novčanih sredstava korisniku od strane banke, uz obavezu klijenta da odobrena sredstva vrati u ugovorenom roku, uz plaćanje kamate na način i u rokovima predviđenim ugovorom o kreditu. Pravo na kredit može ostvariti podnosilac zahteva za kredit koji uz zahtev podnosi svu neophodnu dokumentaciju propisanu internim aktima banke. Banka utvrđuje kreditnu sposobnost za sve učesnike u kreditu. (Kuč, 2017)

Banka odobrava kredit, procenjujući uspešnost poslovanja i kreditnu sposobnost klijenta, stepen rizika, ekonomsku opravdanost plasmana, kao i obim i nivo poslovne saradnje klijenta sa bankom. Kreditni zahtev može biti odbijen, bez obaveze davanja obrazloženja podnosiocu zahteva.

Banke, prema valuti kredita, mogu odobriti:

- dinarski kredit,
- dinarski kredit indeksiran u stranoj valuti,
- devizni kredit. (Erić, Beraha, Đuričin, Kecman, Jakišić, 2012)

Dinarski kredit se odobrava u dinarima i otplaćuje u dinarima na dan dospeća. Dinarski kredit indeksiran u stranoj valuti banka može da odobri saglasno odredbama Zakona o deviznom poslovanju kojim je dozvoljeno ugovaranje u devizama, ali se plaćanje po tim ugovorima vrši u dinarima. To praktično znači da se dinarski krediti indeksirani u nekoj stranoj valuti puštaju u tečaj u dinarskoj protivvrednosti po kursu ugovorenom između banke i klijenta.

Otplata kredita se vrši u dinarskoj protivvrednosti uz primenu ugovorenog kursa koji važi na dan plaćanja dospelih obaveza po kreditu. Treba imati u vidu da banke kod utvrđivanja dinarske protivvrednosti kredita mogu da primenjuju devizni kurs NBS ili devizni kurs koji utvrđuje banka u skladu sa propisima o deviznom poslovanju. Banke, u skladu sa propisima o deviznom

poslovanju, mogu domaćem pravnom licu i preduzetniku odobriti i devizni kredit za plaćanje uvoza robe i usluga iz inostranstva.

Korisnik kredita ima obavezu da sredstva kredita koristi u skladu sa ugovorenom namenom, pri čemu banka vrši kontrolu namenskog korišćenja kredita. Ukoliko se kredit koristi suprotno nameni za koju je odobren, banka može da raskine ugovor i potraživanje po kreditu proglasi u celosti dospelim za naplatu. (Vunjak, 2016) Kamata je cena koju plaća korisnik kredita za korišćenje sredstava banke i izražava se u procentima na godišnjem ili mesečnom nivou. Visina kamatne stope zavisi od vrste kredita, roka na koji se sredstva odobravaju, sredstava obezbeđenja kredita, uslova na tržištu i dr.

Najveći broj banaka kredite sa rokom otplate preko godinu dana ugovara sa promenljivom kamatnom stopom, dok kredite sa rokom otplate do godinu dana ugovara sa fiksnom kamatnom stopom. Kamata se, u zavisnosti od vrste kredita, u ugovoru o kreditu, može izraziti kao jedinstvena kamatna stopa ili kroz dve komponente: referentnu kamatnu stopu i maržu. Pored kamate, korisnik kredita, u zavisnosti od vrste kredita, plaća banci određene naknade ili provizije i to: jednokratnu naknadu na ime obrade zahteva, naknadu za administriranje kredita, naknadu za prevremenu otplatu kredita i dr. Visina ovih naknada utvrđuje se ugovorom o kreditu. Osnovica za obračun naknade na ime obrade kreditnog zahteva i administriranja kredita je iznos kredita.

Kao vrlo čest oblik prikupljanja pozajmljenih sredstava javlja se i emisija hartija od vrednosti instrumenata duga. Reč je o dužničkim hartijama koje mogu biti različite ročnosti i načina otplate. Kratkoročni instrument je komercijalni zapis- Rok otplate mu je kraći od godine dana, obično se kreće od 30 do 50 dana. Emituje se radi savladavanja problema u likvidnosti ili za kratkoročno finansiranje. (Erić, Beraha, Đuričin, Kecman, Jakišić, 2012)

Po svojoj prirodi spada u kategoriju diskontnih instrumenata, tj. emituje se po ceni nižoj od nominalne vrednosti a na dan dospeća plaća nominalnu vrednost. Razlika između te dve vrednosti predstavlja prinos za investitora u ovu hartiju. U međuvremenu, između emisije i dospeća komercijalni zapis ne nosi nikakva plaćanja svojim vlasnicima. U osnovi je neosigurana hartija mada može biti garantovan od strane banke.

Izdavanje obveznica zahteva poštovanje odgovarajuće procedure i registraciju kod nadležnog organa – Komisije za hartije od vrednosti. Od same privredne organizacije zahteva se popunjavanje odgovarajuće dokumentacije i obavezu javnog objavljivanja najvažnijih finansijskih podataka i izveštaja. U pripremi dokumentacije privrednoj organizaciji najčešće pomaže neka finansijska institucija banka ili brokersko-dilersko društvo. (Erić, 2003)

U svetu postoje posebne specijalizovane banke koje obavljaju poslove investicionog bankarstva, ali kod nas je ta uloga banaka još u povoju. Obveznicama koje emituju preduzeća može se trgovati na berzi, pa je nakon odobrenja i realizacije emisije neophodno voditi računa i odnosima sa berzom i brokerima. Činjenica je da obveznica predstavlja sjajan instrument za prikupljanje kapitala na kreditnoj osnovi i za očekivati je u budućnosti njihov značajno brži razvoj. (Rose, Hudgins, 2005).

2. Revizija i kontrola poslovanja

Menadžment savremenih poslovnih subjekata suočen je sa potrebom donošenja adekvatnih odluka u vezi sa ostvarivanjem projektovanih ciljeva. Koncept eksterne i interne revizije uključuje konglomerat mera usmerenih na sprečavanje postupaka prekomernih troškova i prevara, proverava i obezbeđuje pouzdanost informacija. Potrebno je permanentno vršiti reviziju i kontrolu u finansijskom sektoru, odnosno svim ostalim delovima poslovnih sistema. Poseban argument predstavlja prisustvo nelojalne konkurencije i naročito angažman u uslovima krize, kao što je aktuelna pandemija COVID – 19. Esencijalnu važnost ima nadzor redukovanja i prilagođavanja poslovne politike datim okolnostima, a u kontekstu prevencije i eliminisanja mogućih anomalija. Ovo je posebno značajno za države regiona Jugoistočne Evrope koje su tradicionalno opterećene korupcijom i drugim vidovima organizovanog kriminala. (Kačarević, Antonović, 2021)

Revizija se obavlja u skladu sa Zakonom o računovodstvu i reviziji, Međunarodnim standardima revizije (MSR) i Kodeksom etike za profesionalne računovođe. Osnovna svrha revizije finansijskih izveštaja je da omogući revizoru kreiranje mišljenja o tome da li su finansijski izveštaji sačinjeni u skladu sa MRS. Revizijski posao radi se na osnovu prethodno zaključenog ugovora u pismenoj formi. Zakon precizno određuje obaveze klijenta i revizora u ovoj delatnosti. Na osnovu iskazane tačnosti i integralnosti računovodstvene evidencije revizori vrše ocenu i podnose službeni izveštaj o finansijskim iskazima i pouzdanosti datih podataka. Poslovni subjekti, posebno veliki sistemi angažuju različite vrste nadzora prema postojećim nivoima revizije u društvu.

Revizija i kontrola su veoma kompleksne oblasti koje se u velikoj meri razlikuju, ali su komplementarne, odnosno dopunjuju se. Za uspešnu reviziju potrebna je kompetentna tekuća kontrola svih područja rada poslovnog subjekta. Postupci u procesima revizije i kontrole propisani su odgovarajućim zakonskim odredbama, pri čemu pisebna ovlašćenja i odgovornost ima državna Centralna banka. Ta vrsta nadzora delatnosti svih segmenata poslovanja označava procedure upoređivanja stvarnog i normativno regulisanog. Sprovode se stručni i sistematski poslovi ispitivanja, upoređivanja i prosuđivanja konkretnih poslovnih aktivnosti.

Revizija ima prvorazredni značaj jer državni organi i menadžment društava dobijaju blagovremene i kompetentne informacije o poslovanju. Krizne situacije i vanredno stanje sa izmenjenim angažmanom subjekata iniciraju adekvatno praćenje usvojenih mera na državnom nivou. Usluge revizora mogu angažovati razne organizacije u svrhu objektivne procene rizika, realne ocene finansijskog položaja i donošenja nezavisnog revizorskog mišljenja. Vlasnicima kapitala važno je da redovno imaju tačne informacije o svim područjima svog biznisa. Na taj način štite se interesi privrednih, vanprivrednih i državnih aktera u svakoj društvenoj zajednici.

Revizija takođe podrazumeva sadržajan i sistematski uvid u celokupne aktivnosti ili samo deo poslova, sa aspekta efikasnog korišćenja raspoloživih resursa. Procenjuje se uspešnost realizacije projektovanih ciljeva, utvrđuju sfere koje treba poboljšati sa konačnim preporukama. Prema subjektu koji sprovodi postupke postoje:

- državna revizija

- eksterna revizija i
- interna revizija.

Državna revizija odnosi se na reviziju proračuna i korisnika državnog proračuna, trgovinskih društava u državnoj svojini, javnih preduzeća, neprofitnih organizacija i ostalih faktora koji se u celosti ili delimično finansiraju iz državnog budžeta. Ova delatnost zove se i revizija uprave. Krizni trendovi, posebno pandemija COVID – 19 zbog otežanog pislovanja insistiraju na doslednoj realizaciji propisani procedura revizije i kontrole od strane službenih lica. (Kačarević, Antonović, 2021)

Eksterna revizija predstavlja poslove koje obavljaju ovlašćeni samostalni revizori ili ovlašćena revizorska društva, a koji nisu zaposleni u instituciji u kojoj se vrši revizija. Zadatak je da se ispituje i proverava objektivnost i ispravnost podataka iskazanih u finansijskim izveštajima predmetnog subjekta, zakonima, računovodstvenim načelima i politikama, te međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja. Cilj eksterne revizije je da se korisnicima finansijskih izveštaja omogući donošenje pravilnih i optimalnih odluka, te zaštitu kapitala vlasnika poslovnog subjekta. To je sastavni deo koncepta kriznog menadžmenta. Navedeni izveštaji se objavljuju u službenim glasilima i dostupni su javnosti.

Interna revizija je nadzor koji angažuju pojedinačne ustanove, kompanije, ortačka društva, državne agencije, trgovci pojedinci ili druge organizacije. Velike korporacije mogu imati veliki broj internih revizora, gde je njihov menadžer visoko pozicioniran u hijerarhijskoj strukturi. Interni revizori u obavljanju poslova moraju biti objektivni i nezavisni. Njihova prvenstvena aktivnost je revizija podudarnosti i revizija poslovanja unutar njihove organizacije. Pored toga, oni mogu pomagati spoljnim revizorima tokom revizije godišnjih finansijskih izveštaja. Krizni periodi sa otežanim finansijskim delovanjem, kao aktuelna pandemija COVID - 19 usmeravaju menadžment poslovnih sistema da permanentno vrše interni nadzor u svim segmentima.

Proces revizije prioritetno podrazumeva pravilno planiranje aktivnosti, što ima veliki značaj za krajnji relevantan ishod, naročito u aktuelnom kriznom ambijentu. Ovde je neophodno obuhvatiti:

- obezbeđivanje preciznih informacija o poslovanju komitenta i delatnosti, zbog razumevanja poslovnih događaja koji mogu uticati na buduće finansijske izveštaje
- Izvršavanje preliminarne analitičkih postupaka, analiza pokazatelja, u cilju prepoznavanja posebnih poslovnih događaja ili salda na koje treba obratiti pažnju zbog mogućih značajnih grešaka.

Na osnovu uvodnog razmatranja sistema interne kontrole može se koncipirati relevantna opšta revizijska strategija koja obuhvata sve faze revizorskog angažmana. Krizni trendovi izazvani pandemijom COVID – 19 saniraju se uz finansijsku pomoć državnih budžetskih sredstava i eventualno međunarodnih činilaca, što upućuje na kompatibilan angažman državnih i internih revizora.

Zaključak

Poslovanje preduzeća se najčešće finansira kombinacijom sopstvenih i pozajmljenih izvora. Karakteristična struktura kapitala preduzeća iz razvijenih tržišnih privreda sastoji se od običnih i prioritetnih akcija, dugovnih hartija od vrednosti i hibridnih finansijskih instrumenata. Prilikom izbora adekvatnog izvora ili kombinacije različitih izvora finansiranja, preduzeće treba da teži uspostavljanju optimalne strukture kapitala. Pod optimalnom strukturom kapitala podrazumeva se takav odnos između sopstvenih i pozajmljenih sredstava pri kojem je tržišna vrednost preduzeća najveća a troškovi finansiranja najmanji.

U najzastupljenije i najznačajnije eksterne izvore finansiranja ubrajaju se bankarski krediti, lizing i obveznice. Bankarski krediti predstavljaju preovlađujući oblik pozajmljenog kapitala, naročito u bankocentričnim finansijskim sistemima. Bankarski krediti se dele na: kratkoročne i dugoročne, osnovne i subordinirane, osigurane i neosigurane, bilateralne i sindikalizovane itd. Bez obzira o kojoj vrsti je reč, svaki kredit ima eksplicitno definisan period trajanja, dinamiku otplate i cenu pozajmljivanja.

Kontrola poslovanja kao funkcija provere ima identičan je opšti pristup u utvrđivanju činjenica i njihovom upoređivanju. Razlikujemo više tipova provere, pri čemu su najbitnije eksterna i interna kontrola. Ona se vrši na poziv subjekta od strane stručnih institucija, zavoda i slično, u cilju utvrđivanja određenih propusta, nedostataka, odnosno davanje predloga za njihovo otklanjanje. Može se raditi i na osnovu naloga odgovarajućeg eksternog kontrolnog organa koji je za to ovlašćen zakonskim propisima. To su stručni poslovi koje izvršavaju lica sa širim stručnim znanjima na osnovu zvaničnih dokumenata, slično reviziji, od koje se razlikuje po ciljevima i intenzitetu. Inspeksijske službe imaju parcijalnu kontrolnu funkciju, pošto one imaju nadzor samo u područjima definisanim njihovim ingerencijama. Inspekcije mogu biti: tržišna, prihoda, devizna, komunalna, sanitarna, građevinska, veterinarska, rada i druge. Kontrola funkcija poslovne banke vrši se po specifičnoj procedurama.

Literatura

- [1] Erić, D., Beraha, I., Đurićin, S., Kecman, N., Jakišić, B., (2012), Finansiranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji, Beograd: Privredna komora Srbije.
- [2] Kačarević, S., (2012), Poslovne komunikacije i informacije u funkciji ekonomskih delatnosti države, Beograd: CESNA B, Univerzitet „Sveti Kiril i Metodij“ Veliko Trnovo Bugarska, Međunarodna Akademija Nauka, Umetnosti i Bezbednosti – MANUB.
- [3] Kačarević, S., Antonović, R., Bogdanović, B., (2021), Društveni položaj, vrednosti i uloga medija u savremenim procesima globalizacije, Zbornik radova, 23. Međunarodna konferencija „Otpornost ekonomije, prava i medija u uslovima neizvesnosti globalno i regionalno sa posebnim osvrtom na zemlje Zapadnog Balkana“, 17 – 18. decembar 2021, Travnik: Internacionalni Univerzitet Travnik u Travniku.
- [4] Kačarević, S., Antonović, R., (2021), European Union Funds at Regional Connectivity and Service Economy in the Countries of the Western Balkans, Proceedings, Fourth International Scientific Conference, „Reflections on Education and the Digital

Transformation of Knowledge“, Belgrade, Serbia: Bulgarian Academy of Sciences
Institute of Philosophy and Sociology Bulgaria and CESNA B Serbia.

- [5] Krasulja, D., Ivanišević, M., (2010), Poslovne finansije, Beograd: Ekonomski fakultet.
- [6] Kuč, V., (2017), Analiza strukture finansiranja najvećih preduzeća u Srbiji u periodu velike recesije, Beograd: Ekonomski fakultet.
- [7] Rose, P., Hudgins, S., (2015), Bankarski menadžment i finansijske usluge, Beograd: Data status.
- [8] Vunjak, N., (2016), Finansijski menadžment, Subotica: Ekonomski fakultet.

